

БОЙЦЕСЯ САВЫ, ЯНА — КНЯГІНЯ

Прывіды беларускіх муроў

Заўсёды сцвярджала, што па колькасці легенд, страшных паданняў, мрояў і зданяў на квадратны кіламетр Беларусь не саступае тым жа Ірландыі і Шатландыі. Толькі мы мала пра тыя легенды ведаем.

Давайце ж пачнем нашыя містычныя падарожжы па замках і сядзібах, якія народная фантазія насыліла зданямі і прывідамі. І найперш адправімся ў Нясвіж, самы багаты на злавесныя цені мінулага.

Але не думайце, што нашай спадарожніцай зробіцца вядомая Чорная Дама — прывід Барбары Радзівіл, прыўкраснай атручанай каралевы. Сёння мы здзісім падарожжа... пад крыламі прывіднай савы.

У сутарэннях Нясвіжскага палаца, на месцы пахавання ўладароў-Радзівілаў, ёсць адзінаццаць дзіцячых трунаў. Каля іх — саркафаг маці маленькіх нябожчыкаў, Ганны Катажыны Радзівіл з Сангушкаў. Усяго ж у яе было сямнаццаць дзяцей, выжыла — шэсць.

Зрэшты, шлюб княгіні Ганны наўрад ці хто б мог назваць «з'яднаннем закаханых сэрцаў».

Асірацелая Ганна выхоўвалася пры двары сваячкі, Катажыны Радзівіл. Адночы тая загадала дзяўчыне прыйсці на ранішнюю службу ў капліцу святочна апранутай. Ганна вырашыла, што будзе прысутніцаць на вянчанні адной з сябровак. Аказалася — на сваім уласным. А менавіта з сынам княгіні Катажыны Каралем Радзівілам. Справа ў тым, што Караль быў закаханы ў «простую» шляхцічку, і так моцна, што збіраўся насуперак бацькам ажаніцца з ёй. Вось уладная маці і зладзіла яму сюрпрыз, паставіўшы перад алтаром побач са сваёй падапечнай, багатай спадчынніцай. У прысутнасці ўсяго двара Караль не мог абразіць адмовай нечаканую, але радавітую нявесту. Вянчанне адбылося.

Кажуць, ягоная бедная каханая пайшла ў манашкі і часам (яна валодала цудоўным голасам) спявала ў касцёле, дзе мусіў прысутніцаць на імшы Караль. Мяркуюць яшчэ, калі гэтую легенду пачуў аўстрыйскі кампазітар Шуберт, яна натхніла яго на напісанне знакамітай «Авэ Марыя».

Ганна, аднак, зусім не была рахманай авечкай. Чаму сведчаннем яе адносін з выжылымі дзецьмі, якіх яна сурова кантралявала. Яе сын Міхал Казімір Радзівіл па мянушцы Рыбанька ледзь адстаяў свой шлюб з Уршуляй Радзівіл, і згадаў у дзённіку пасля аднаго са скандалаў з маткай — «Колькі жывы, не чуваў гэтых экспрэсій халеры». Малодшы брат Міхала Геранім

з-за пастаяннага матчынага кантролю і строгасці вырас сапраўдным псіхапатам, ад якога жонкі ўцякалі адна за другой.

А было ў сям'і і шмат смерцяў... У дыярышы Рыбанькі за 1719 год чытаем: «17 лютага. Захварэла сястра мая Караліна на воспу. 11 сакавіка. Мой брат малодшы Геранім таксама на воспу захварэў. 18 сакавіка. Сястра мая Тэкля таксама на воспу захварэла». 21 сакавіка захварэў сам Міхал, і бацька, Караль Радзівіл, «угрызаўся... абы страціўшы in anno 1715 двух сыноў, мяне трэцяга не згубіў; з гэтакі альтаэрацыі і сам, спачатку на жаўтуху, потым на пухліны захварэў, у каторай хваробе... вышоў з гэтага свету».

Караль быў закаханы ў «простую» шляхцічку, і так моцна, што збіраўся насуперак бацькам ажаніцца з ёй. Вось уладная маці і зладзіла яму сюрпрыз.

У адным з раманаў польскага пісьменніка Юзафа Крашэўскага галоўны герой трапляе ў палац у Бялай, дзе калісьці жыла княгіня Ганна Радзівіл. Стары слуга прыводзіць яго ў таемны пакой, дзе героя спасцігае сапраўдны містычны жак. Ён бачыць нерухомую дзяўчыну, якая чытае кнігу ля століка — і яна аказваецца гэтак па-майстэрску зробленай васьковай лялькай, што здаецца, нібыта зараз скранецца з месца. На ложку ляжала вясельная сукенка, гірлянды засохлых кветак... Аказваецца, княгіня Ганна загадала такім чынам увекавечыць памяць сваёй памерлай перад самым вяселлем дачкі. Часта прыходзіла сюды, плакала, малілася, уяўляла, што размаўляе з нябожчыцай.

Пасля смерці мужа Ганна Радзівіл кіравала справамі роду жалезнай рукой.

Яе называюць адной з першых на Беларусі бізнес-лэдзі. Княгіня заснавала ў Налібоках шкельны завод, каля Слуцка — мануфактуру, дзе выраблялі цудоўныя люстэркі, на Ашмяншчыне — майстэрні па апрацоўцы каштоўных камянёў, ды шмат чаго іншага.

Але заўсёды хадзіла ў жалобе. Дастаткова паглядзець на яе партрэт: суровая ўладная жанчына ў чорным, амаль манашка.

Зрэшты, наконт легенд.

Адна з іх звязаная з нараджэннем княгіні. Вось што напісана ў кнізе 1929 года пра абраз Маці Божай Студзьянскай: «Року 1677 у верасні, каля свята св. Міхала, Яе Светласць Канстанцыя з Сапегаў Сангушкава, перажываючы роды, у час іх так захварэла, што ні дактары, ні мудрыя матроны не маглі княгіню ўратаваць, мучылася некалькі дзён, ужо ўсе хваляваліся за жыццё і княгіні, і дзіцяці, ці зможа яна нарадзіцца жывым. Князь, Яго Мосць Геранім Сангушка, ахвяруе княгіню Яе Мосць да Студзьяннай і ў знак гэтага кладзе на грудзі абразок Студзьяннага Аблічча, і ў той жа момант яна шчасліва нараджае дачку Ганну, моцную і здаровую, і сама княгіня стала здаровай».

Другая легенда звязаная са смерцю Ганны Радзівіл. Кажуць, што яна кожную ноч ператвараецца ў саву і лётае непадалёк ад месца пахавання сваіх дзяцей, аплакваючы іх жудаснымі крыкамі.

І, дарэчы, згаданы партрэт сапраўды нагадвае выяву савы: накідка хавае валасы, апускаецца на плечы, быццам крылы; вылучаюцца круглыя вачніцы, белы пасак тканіны на шыі — як белыя перы...

Так што калі вы пачуеце ў Нясвіжы птушыныя воклічы альбо ўбачыце сілуэт савы — можаце ўявіць, што пабачылі на свае вочы княгіню-саву, несучашую маці і ўладную магнатку.

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ.

Вяртанне імёнаў

ЯК РАЗБІВАЛІСЯ МАРЫ

Гісторыю можна падаваць парознаму. Напрыклад, можна распавядаць, што Першая светная вайна была адной з самых знішчальных у гісторыі роднага краю, бо на захадзе Браслаўскага раёна праходзіў фронт. Тысячы беларусаў былі прызваныя ў войскі, многія загінулі або трапілі ў палон. Жыхарам прыфрантавых вёсак давалося стаць бежанцамі, а пасля вяртання адбудоўваць гаспадарку на спустошанай зямлі.

Актыўныя баі на Браслаўшчыне ішлі каля двух гадоў. Як нямецкі, так і расійскі бакі надавалі гэтаму ўчастку асабліваю ўвагу, сведчанне таму вузкакалейкі, праведзеныя для ўстойлівага забеспячэння войскаў. Дакументы архіваў захоўваюць інфармацыю пра тыя часы. Так краязнаўца, настаўнік гісторыі з Браслава Віктар Бунта і яго вучань Міхал Данілаў, навучнец ДУА «Канстанцінская яслі-сад — базавая школа Браслаўскага раёна» Віцебскай вобласці знайшлі інфармацыю,

што 27 жніўня (9 верасня па новым стылі) 1916 года каля маёнтка Бяльмонты (сучасныя Ахрэмаўцы) разбіўся падбіты немцамі расійскі ваенны самалёт. Факт не адзінкавы, падобнае адбылося і побач з Мяданамі. Але юны даследчык пачаў капаць глыбей і высветліў імёны герояў. Адзін з іх, Анісім Панкратаў — чалавек, які першы ў Расійскай імперыі (з 1911 па 1913 год) здзейсніў кругасветнае падарожжа на ровары.

І вось гісторыя паўстае перад намі па-новаму: мы даведваемся, каго знішчыла вайна, якім марам не дала спраўдзіцца. Трэба сказаць, што работа, якую правялі браслаўскія школьнікі, была адзначана дыпломам другой ступені на рэспубліканскім конкурсе «Скарбонка краязнаўчых знаходак». Усяго ж на рэспубліканскі этап было адабрана больш за 70 праектаў, падрыхтаваных юнымі даследчыкамі.

На «авантуру» Анісіма падштурхнула нататка ў газеце, дзе паведамлялася, што Міжнародная федэрацыя веласпорту заснавала

прыз — «Дыямантавую пальмавую галінку» для спартсмена, які першы аб'едзе ўсю Еўропу.

Назапасіўшы грошай, юнак у пачатку лета 1911 года выбіраецца ў падарожжа, якое аказалася сур'ёзным выпрабаваннем. На шляху па Сібіры і Урале яго палохалі звяры, рабаўнікі і нават сяляне глухіх вёсак іншы раз сустракалі вандруюча градам камянёў. Пад Краснаярск на яго напалі зладзеі, а калі пабачылі, што ў хлопца ў кашалку ўсяго два рублі, адпусцілі. У канцы лістапада 1911 года ён прыбыў у Пецярбург, а затым праехаў праз Усходнюю Прусію, Швейцарыю, Італію, Турцыю, Грэцыю, зноў Турцыю і Італію, Францыю, Паўднёвую Іспанію, Партугалію і Паўночную Францыю. На пароме веласпедыст перабраўся ў Англію. У дарозе Панкратаў даведаўся, што ўзнагарода Міжнароднага велесаюза ўжо знайшла свайго гаспадара. І тады загартаваны цяжкасцямі юнак вырашыў прадоўжыць сваё падарожжа як кругасветнае і на параходзе адправіўся ў Паўночную Амерыку,

«перарэзаў» яе з усходу на захад. З Сан-Францыска накіраваўся морам у Японію, а пасля ў Кітай.

У час падарожжаў хлопец стараўся зарабіць грошай на далейшы шлях. Часам яму дапамагалі землякі, ён удзельнічаў у шматлікіх спаборніцтвах па барацьбе і веласпорце. А ў Амерыцы, каб набыць білет да Японіі, Панкратаву прыйшлося папрацаваць партовым грузчыкам.

За два гады і 18 дзён падарожнік пераадолеў 50 тысяч кіламетраў, змяніў 53 покрыўкі, чатыры сядла, два руля, 11 ланцугоў і 750 спіц. На фінішы землякі сустрэлі яго як героя, аб ім пісалі шматлікія газеты і часопісы. У канцы 1913 года Міжнародная федэрацыя веласпорту ўручыла яму ганаровую ўзнагароду.

І тады юнак паставіў перад сабой новую мэту — ажыццявіць кругасветнае падарожжа на самалёце, і паступіў на вучобу ў Гатчынскую афіцэрскую паветраплавальную школу. Але пачалася Першая светная вайна, яна прымусіла

Анісіма Пятровіча стаць ваенным лётчыкам.

За два гады вайны Панкратаў быў узнагароджаны трыма Георгіеўскімі крыжамі і медалём за мужнасць і паспяховае разведку падчас вылетаў у тыл ворага.

Другім у гэтым экіпажы быў французскі лейтэнант Анры Ларан. Ён у 1912 годзе быў прызваны ў ваенную авіяцыю. За баявыя заслугі ў 1915 годзе ўзнагароджаны баявым ордэнам «Ваенны крыж». Вясной 1916-га ў складзе Французскай авіяцыйнай місіі быў накіраваны для дапамогі і перадачы вопыту ваенным лётчыкам арміі Расійскай імперыі.

Тагачасныя газеты пісалі пра той паветраны бой каля возера Дрысвяты, у якім загінулі прапаршчык Анісім Панкратаў і назіральнік-кулямётчык лейтэнант французскай службы Анры Ларан.

Пасля таго як юныя даследчыкі сабралі гэтую інфармацыю, яны прапанавалі разгледзець магчымасць стварэння экскурсійнага аб'екта.

Алена ДЗЯДЗЮЛЯ.